

Василь ЧОПОВСЬКИЙ

**«ЧУЄШ, БРАТЕ МІЙ...»
(До 120-ліття українського
поселення в Канаді)**

*За море-океан уклін і тиск руки
Я посилаю вам, далекі земляки!
Хай щастям чесний труд вас гідно увінчає,
Хай щедрі виростуть на нивах урожаї!*

*Одної матері ми дочки і сини.
І хоч з далекої долине сторони
Мій голос, щоб привіт і шану вам віддати,
Але ж долине він, далекі сестро й брате!*

Максим Рильський «Українцям Канади»

У статті розповідається про життя і творчу діяльність канадських українців з часу їх поселення наприкінці XIX ст. Автор звертає увагу на відродження українськими громадянами Канади національних традицій, рідної мови, духовного та історико-культурного надбання України.

Ключові слова: Канада, Галичина, українська еміграція, галичани, поселення, І. Пилипів, В. Ілняк, Яр Славутич.

© В. ЧОПОВСЬКИЙ, 2011

Своїм поетичним словом Максим Рильський стверджує силу того взаємотяжіння, що було й є між народом України і тією його частиною, яка нині вже визначається як канадці українського походження. Поетичні рядки актуальні й зараз, коли минає 120 років від початку масового переселення українців до Канади [10, с. 320—321]. Вже кілька поколінь їх пройшло по канадській землі, для багатьох з них за-океанська країна стала вітчизною, але пам'ять про землю батьків, про своє коріння, бажання зберегти спадщину багатой історії і культури народу, з надр якого вони походять, притаманні їм і в наші часи.

Упродовж століть бездержавного існування опинилися мільйони українців за межами української етнічної території. Колоніальна залежність України від різних окупаційних держав була важливою причиною виникнення еміграційного руху в таких формах його посилення і доведення до катастрофічного стану, які загрожували існуванню нації. Український народ, експлуатований двома імперіями, — Російською й Австрійською, — був доведений до соціального відчаю. На своїй землі неможливо було вижити. У пошуках кращої долі люди кидали свої домівки, тисячами емігрували за океан, знаходили притулок в європейських країнах.

Що ж спонукало українців лишати рідні землі, чим керувались вони, обираючи далекий шлях, який багатьох з них вже не повернув на батьківщину? З цього приводу в літературі і пресі тих років було чимало тлумачень. Називались різні причини еміграційного руху чи навіть «еміграційної гарячки». Серед них фігурували й вагомі, скажімо, брак земельних угідь, податковий тягар, здириство кредиторів, діяльність численних еміграційних агентів, а серед інших і бажання «побачити світа». Відомий український історик в Канаді Михайло Марунчак писав з цього приводу: «Соціальні і політичні утиски, що витворилися на Україні впродовж кількох століть, довели до того, що господарі цієї землі, країни, яка носить назву житниці Європи, були змушені наслідком недостатків теж покидати власну землю і, як писав український лірик, «йти в світ за очі». Зрозуміло, що соціальний і політичний утиски мусіли залишити своє п'ятно на тих, які тікали від них і виїжджали, шукаючи кращих економічних та політичних умовин» [8, с. 17—18].

У затхлій атмосфері Австро-Угорської монархії другої половини XIX ст. основні суперечності капіталізму виявилися у грубій потворній формі. Різке

класове розшарування села, як і всього суспільства, нелюдське визискування праці бідняків, глухий провінціалізм Галицької землі — такі в основному умови збуджували галицьких трударів шукати кращої долі у країнах Європи і за океаном.

Тогочасна преса звертала увагу на зловісний зв'язок зубожіння з еміграцією. Незаможних селян спонукає до еміграції матеріальна нужда. Великі податки, брак землі, а найбільше — безробіття. «Нема фабрик — і тому нема роботи». Сповнений драматизму й висновок: «... Тут злидні, нужда і певна загибель. Еміграція — се втеча перед могутнім ворогом».

Виникає при цьому закономірне запитання, що зв'язувало українців на той час з Канадою, чи було якесь історичне коріння цих зв'язків і, нарешті, звідки вони взагалі дізнавались про Канаду, її природні умови, характерні риси її соціально-економічного буття? Більш-менш вірогідних свідчень і документів про те, що хтось торував шлях до Канади, раніше І. Пилипіва та В. Ілиняка, немає, але цілком можливе припущення, що серед тих, хто раніше дістався до Сполучених Штатів (початок масової еміграції в США датується 1877 р.), дехто переїхав на Північ, до Канади, і повідомив про це своїх земляків. Не виключено, що чутки про заокеанську країну поширювались і сусідами поляками, словаками, угорцями, яким довелося раніше оселитися в Канаді. Цілком імовірно, що з їхнього середовища і походила інформація у вигляді листів до краян, з якої вони й дістали перші відомості про Канаду, чим спричинився «канадський бум». Якоїсь спеціальної літератури про Канаду в Україні тих часів не знайдено, хоча наявність поодиноких видань не виключена. До того ж вони були неприступні для неписьменних чи малописьменних селян. Тому стає цілком очевидним, що перші переселенці рушили до Канади, спираючись на чутки чи приватне листування. Про це свідчить і той факт, що піонери української еміграції до Канади — І. Пилипів і В. Ілиняк — почули про неї від шкільного вчителя і від родичів німецьких поселенців, що вже перебували в цій країні.

Масова еміграція українців із Східної Галичини до Канади почалася в 1891 році. В пізніших роках почали масово виїздити до Канади також і українці з Буковини та Закарпаття, їх гнав з рідної землі в далекий, невідомий, чужий світ за океан соціальний і національний гніт. Вони їхали шукати кра-

шого і вільнішого життя. Перші українські іммігранти майже зовсім нічого не знали про Канаду. Вони знали лише те, що їм обіцяли різні хитрі несовісні агенти корабельних компаній, які були зацікавлені в тому, щоб змобілізувати якнайбільше дешевої робочої сили, бо за кожного нового іммігранта одержували по 5 доларів за голову сім'ї і по 2 долари за кожного члена сім'ї.

Бойківське село Небилів, що в Рожнятівському районі на Бойківщині, — перше українське село, яке увійшло в історію трудової еміграції з Галичини до Канади. 7 вересня 1891 р. канадський пароплав «Орегон» (назва походить від одного із штатів США) подолав за два тижні відстань між Європою і Канадою. Серед пасажирів було двоє мешканців Небилова — Іван Пилипів та Василь Ілиняк, які ступили на канадську землю. Чому ж вони покинули своє село, рідний край? Чому саме з Небилова вперше виїхали бойківські бідари до Канади? Українська еміграція була зумовлена надзвичайно важкою матеріальною нуждою, адже нелегко жилося краянам за часів Австро-Угорської імперії. Безземелля, голод, злидні, соціальний і національний гніт гнали галичан за моря-океани у пошуках кращої долі, їхали з «синьою книжечкою» від цісаря «на край світу», втікаючи від страшної нужди, що зазірала до сільських курних хат.

На початку 1892 р. І. Пилипів повернувся в рідне село, щоб забрати до Канади свою дружину з дітьми та решту родини В. Ілиняка (жінку і дітей). Серед односельчан проводить агітаційну роботу з метою виїзду краян до Канади. Окружний суд в Станіславові визнав його акцію нелегальною і засудив до одномісячного ув'язнення. Вже коли І. Пилипів сидів під слідством, група небилівців все-таки поїхала на «вільні землі». Ця група, що ввійшла в історію Канади як «небилівська група», становила 33 особи: Антін Пайш зі шістьма дітьми, Микола Тичковський з п'ятьма дітьми, Дмитро Візнович з двома дітьми, брат Василя Ілиняка Михайло мав троє дітей, подружжя Михайло і Явдоха Романюки мало четверо дітей, Василь Яців з дружиною, Йосип Пайш. Всі ці уродженці Небилова поселились в Алберті, в Бобровій низині, і є всі підстави стверджувати, що це було перше групове українське поселення в Канаді [1, с. 18].

Позбавлені будь-яких засобів існування на рідній землі, наші краяни здавалися на долю чужого краю.

Можна собі уявити переживання цих людей, які знали лише своє і сусідні села, а тепер пускались у таку далеку і небезпечну дорогу, в незнані світи, де їх підстерігала морська недуга, ностальгія і чужа мова — все те, чого ніхто не зазнав досі. Та не менш журилися за ними й родини. Як мовиться у цій народній пісні,

*Прошу тебе, любий сину,
Не їдь, не їдь на чужину,
Бо в чужині Бог там знає,
Яка доля тя чекає.
Як за кордон помандруєш —
Мови нашої не вчуєш.
А хто нашу нивку скосит,
Та й до жнива сніп поносить?
А зимою, мій коханий,
Хто худібку нам догляне?
Все утихне, все умовкне,
На калині лист пожовкне... [20, с. 62].*

Солоним потім і власною важкою працею скропили перші емігранти заокеанську землю. Бойки були найкращими хліборобами — люди працьовиті, витривалі, добрі і щирі. Вони переборювали неймовірні труднощі, аби на чужині утвердити своє буття, здобути те, до чого так палко прагнули. І там, на чужині, бойки не забували своєї історії, звичаїв і традицій. У своїй книзі «Колиско моя, Небиліве рідний...» дослідник історії отчого краю Степан Осадчук пише: «Перші небилівські переселенці, організовані Пилипівим, жили в Альберті. Там вони будували хати, що мали такий самий вигляд, як на Україні. Зберегли давні звичаї, традиції, рідну мову, свою культуру, передаючи свої дітям, внукам та правнукам. Збагатили багатонаціональну культуру Канади своїми чарівними піснями, танцями, літературою, образотворчим мистецтвом. У них з'явилися народні доми, школи, крамниці, церкви. Багато зробили наші земляки та й, взагалі, всі емігранти — українці для економічного, культурного та духовного розвитку не тільки Канади, а й інших країн світу, куди занесла їх доля» [9, с. 18].

Громадсько-культурний діяч Канади Л. Білецький у 1951 р. з нагоди 60-ліття поселення перших українців писав: «Ці два визначних українців стали батьками українського піонерства в Канаді, бо вони саме започаткували історію української частини Канади, започаткували велику культурно-господарську місію, що перероджувала первісні несходимі прерії й дикі ліси Західної Канади в цвітучі врожайні поля

Важка праця на рідній землі змушувала шукати кращої долі за океаном

Альберти, Саскачевану й Манітоби. Тільки вдумаємось у це велике діло цих двох перших апостолів українського роду, цих скромних і допитливих шукачів щастя, і ми зрозуміємо, що їх ініціатива стала великим ділом майбутнього, глибоким фундаментом всього того, що на терпінню, тяжкій праці і високій жертвенній місії зросло все те, що український народ в Канаді має і чим ми, українці, тепер пишаємось, як другий народ на цих трьох західних теренах Канади, гордимось, як нащадки їх на канадійській землі» [1, с. 4—5].

Український поет Яр Славутич із Канади пам'ятає одного з перших українських переселенців Іванові Пилипіву, який віддав 40 років тяжкої праці канадійській землі, присвятив вірш «Туга» [11, с. 178]:

*Не чути зозуль, нема й солов'я,
Якими дзвеніла юність моя...
Яка самота! До яру піду —
Калина стоїть, немов на меду,
І жаром червоним кличе мене,
Шепоче: «Кріпися! Туга мине...».
О рідна відродо! Я грона рву —
Вмиваю слізьми червіль степову,
Баную в душі, до серця тулю
І в Бога благаю, повний жалю:
«Дай ще раз почути Небилів мій —
Зозуль, солов'їв і бджолиний рій!»
Червона калина стала й мені
Снагою життя в чужій чужині.*

Галицькі емігранти виїздили до Канади через різні європейські порти. Краків був тим пунктом, через який майже щодня переїздили сотні емігрантів. На краківській залізничній станції відбувались страшні сцени. В одному із своїх поетичних творів І. Франко пише [18, с. 224]:

Іван Пилипів

*Коли почуєш, як в тиші нічній
Залізним шляхом стуготять вагони;
А в них гуде, шумить, пищить, мов рій,
Дитячий плач, жіночі скорбні стони.
Важке зідхання і гіркий проклін.
Тужливий спів, дівочі дисканти,
То не питай: Сей поїзд — звідки він?
Кого везе? Куди? Кому вздогін?
Се — емігранти.*

*Кали побачиш на пероні десь
Людей, мов оселедців тих, набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зів'ялих, мов побите градом жито.
Мужчин понурих і дітей дрібних,
І купюю дрібні, старії фанти,
Навалені під ними і при них.
На лицях слід терпінь, надій марних.
Се — емігранти.*

Володар душ селянських, письменник Василь Стефаник, який навчався на медичному факультеті Краківського університету, яскравими фарбами намалював у квітні 1899 р. реалістичну картину переїзду галицьких емігрантів через Краків. Все це, що він бачив, описав в статті «Для дітей», яка була опублікована в газеті «Громадський голос». «Тота утеча (еміграція. — В. Ч.) така страшна, що, видить-ся, якби за мужиками татари гналися. Спадають їх на дворець краківський такі товпи, що душаться. Як

приїдуть вечором, то виганяють їх на міський брук, аби чекали ранішнього поїзду до Одерберга. На двірці не вільно їм ночувати. Десь за якийсь паркан або мур, коли б від вітру, лягають на каміння, старші роблять з себе загати, а в середину кладуть дітей. А рано тягнуться невмивані, зі спеченими губами, перемерзлі, до поїзду. Саджають їх, як худобу... В п'ятницю приїхало їх 800 душ ранісько, не вилізали з возів, але випадали, не сідали до другого поїзду, але здобували його штурмом. То вже не ходило про дітей, бо їх тиснули і дратували, а про якусь встеклу, заїлу волю втечі, коли б борше. Здавалося, що тут-тут татари настигнуть і все заберуть в неволю. Жінки бігали і верещали за згубленими дітьми, урядники одного-двох мужиків силоміць пхали до воза, хоч той молив їх, що жінка з дитиною десь пропали... Врешті той поїзд рушив. Одні мали білети лиш до Кракова, другі до Освенціма, ніхто не купив до Одерберга — всі поїхали без білетів, хто здобув місце. На пероні полишалися жінки без чоловіків, діти поїхали, а мами полишалися. Розлука їх ломила. Бігли за поїздом, але він їм димом у очі плюнув.

Все то для дітей!» [14].

Відомий галицький письменник Тимотеї Бордулак у новелі «Бузьки» переконливо змалював причини, які заставили українських селян емігрувати за океан: «Гей, було єму, братчики рідненькі, тут дуже тяжко жити: хліба не було ні шматочка, а в коморі ні пучки муки, ні одної крупиночки, ні одного пшонця та й не було чим жити, не було єму чим діточок годувати, а ще до того не було в що одягнутися, нічим хати ogrіти. Бідував... господар зі своєю родиною, голодував, а в кінці побачив сердешний, що єму тісно в рідному краю, що єму прийдесь тут з голоду вмерати, та й покинув рідне гніздище, всього відрікся... Забрав жінку, забрав дитий та й потягнув з другими сіромахами, такими, як він, у далеку, непевну чужину, за високі гори, за широкі моря...» [2, с. 241].

На залізничній станції в Кракові польські панки підмовляли галицьких бідняків, щоб не їхали за океан. Один з перших українських поетів у Канаді Іван Збура у вірші «Канадійські емігранти» писав:

*У Кракові в почекальні
Там ми ночували...
Приходили до нас пани
Та й ся нас питали:*

Люде, куда ви їдете,
Куда вам дорога?
Свій рідний край лишаєте?...
А бійтеся Бога!

Свій рідний край лишаєте,
Свої рідні ниви,
А в Канаду вандруєте,
В той край нещасливий?

Та ж там ліси, гори, ріки,
Нема хліба ані дрібки...
Там будете бідувати,
Будете з голоду вмирати! [6, с. 30].

Автор, описуючи принизливі обставини суспільного життя в краї по-шевченківському вибухає гнівом на панів, що вдають захисників і приятелів, бо-ячись утратити дешеvu робочу силу:

Бодай же вам, приятелі,
Не снилось ніколи,
Як нам гірко покидати
Своє рідне поле!

Щоб ми були не виділи
Ані ваші очі,
Як то гірко вандрувати
З дітьми серед ночі.

Пречистая Діво мати,
Не дай же нам погибати,
Бідним русинам!
Через море переплисти,
А ту в Канаді осісти
Допоможи нам! [6, с. 33].

Виїзд за океан для кожного західноукраїнського селянина був трагедією, бо він залишав усе найдорожче, усе найближче: батька, матір, сина, дочку, брата, сестру, рідну хату. Він їхав за тисячі кілометрів в чужий край, не знаючи, що там його жде — щастя чи горе.

Свого сина з-за океану чекала 44 роки 110-річна Магда Бильник, уродженка с. Цінева Рожнятівського району на Бойківщині. Свій біль, тугу і сльози вилила у коломийці:

Ой, летала зозулечка
сивенька, сивенька.
Приїдь, приїдь, мій синочку,
Бо я вже старенька.
Ой бо я вже та старенька,
та й під хатов сиджу,

Василь Ілняк

Приїдь, приїдь, мій синочку,
най ще ти увиджу.
Ой кувала зозулечка,
та й буде кувати.
Най ти ввиджу, мій синочку,
бо треба вмирати.
Ой у нашім городочку
Дубки доростають.
Прийди, прийди, мій синочку,
роченьки минають.
Тоти дубки зелененькі
взьилися хилити,
ще би м хтіла, мій синочку,
з тобов говорити.
Ой сіла я си, старенька,
та й думку думаю,
Ой мій синок не приїде,
бо він в чужім краю.
Ой пішла я до хаточки,
та й сама я сиджу,
сорок штири роченьки синочка
не виджу [4, с. 70].

Щоб виїхати до Канади чи США, потрібно було мати 200 ринських та «шифкарту» (корабельний білет). Двісті ринських! Але де було взяти селянинові-біднякові тих двісті ринських?! Якщо він мав морг-два землі, то або спродував його, або заставляв його

Василь Загара і його дружина Василина, перші буковинці в Канаді

у лихваря, у якого брав позику. Інколи не вистачало грошей, одержаних за спроданий морг землі, потрібно було затягати додаткову позику за великий процент. За позичених 100 ринських вони зобов'язувались до року заплатити 200 ринських. Як гарантію, вони заставляли останній морг землі, який переходив у власність вірителя, якщо до встановленого строку не була повернута з процентом позика.

Емігранти перед від'їздом влаштовували прощальний обід для односельців і рідних.

Василь Стефаник яскраво змалював у «Камінному хресті» прощальний обід Івана Дідуха. Він писав: «Гостей у Івана повна хата, газди і газдині. Іван продав усе, що мав, бо сини з жінкою наважилися до Канади, а старий мусив у кінці податися.

Спросив Іван ціле село.

Стояв перед гостями, тримав порцію горівки у правій руці і, видно, каменів, бо слова не годен був заговорити.

— Дякую вам файно, газди і газдині, що-сте ні мали за газду, а мою за газдиню...

Не договорював і не пив до нікого, лиш тупо глядів навперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожне її слово головою потакував» [15, с. 64].

Від'їжджаючи, емігранти просили прощення в односельців за образи, можливо зроблені ними кому-небудь. Кланялись рідній хаті, рідній землі, громаді. Вони брали жменю землі, зав'язували її у вузлик, заховували на пам'ятку глибоко у своїх скринючках. Їдучи до поїзда, тужливими очима дивились на поля і сі-

ножаті, де вони виробили свою силу, де пролляли багато поту, гаруючи важко на поміщиків і куркулів.

Але були й інші виїзди емігрантів — нишком-тишком, ніччю, коли спало село, коли куняв на постерунку жорстокий австрійський жандарм, батько відвозив потаємно до поїзда свого сина, який втікав за океан на чужий паспорт від військової служби або політичного переслідування. Лише найближчі рідні боляче переживали розлуку з сином, братом і батьком.

В бойківських піснях емігрантська тема представлена усіма її змістовими мотивами. Глибоким драматизмом насичена, зокрема, пісенна інтерпретація розставання верховинця з сім'єю, коханою, рідним селом, горами, з якими він зрісся всім своїм еством. Саме в цей момент прощання мусили вихлюпнутися з серця, пройняті невтішним болем, а заодно й гірким докором слова пісні [5, с. 401]:

*Під землею я працюю, гріб собі копаю,
Щоби хату збудувати в своїм ріднім краю.
Жінко моя дорога, милая дитино!*

*Через гори, через моря 'д вам лечу думкою,
Бо ви ми перед очима, не маю спокою.*

*Ломись, скало, сипся, вугля, не згори, но збоку,
Помож, Боже, доробити, до нового року!*

*Потім піду в свій рідний край, у ріднеє село,
Там з жінкою й діточками буду жить весело.*

Пісенна спадщина, опинившись у чужому середовищі, зазнала своєрідної травми, викликані вимушеним переміщенням українців, а емігрантські пісні стали справжньою драматичною епопеєю про тих, хто подався розбудувати власне життя на чужині.

Пісня «Ай виріс я, гарний хлопчик...» є сумною розповіддю молодого чоловіка про вимушену еміграцію до Канади [13, с. 157].

*Ай виріс я, гарний хлопчик, при своїй родині,
Та й весело розвивавси в нас на Бойківщині.
А восени я вженивси, тяжче стало жити,
Бо ми мусіли обоє на панів робити.
А і став я та й думати, що маю робити,
Може, піду до Канади, краще стане жити.
Написав я до агента по щирю пораду,
Як я маю без паспорта їхати в Канаду.
Агент мені відписує, на котрую днину,
Щоби-м мая тридцятого покинув родину.*

Емігранти їхали до Канади різними корабельними лініями: з Трієста, Гамбурга, Антверпена. На австрійському кордоні їм доводилось переходити різні митарства. Часто треба було підплачувати ласих на хабарі австрійських жандармів. Хто не мав чим «відплатити», того кидали в буцегарню, обвинувачуючи в дезертирстві.

Агенти корабельних компаній збирали великі громади емігрантів в Трієсті, Гамбурзі і Антверпені. Їх держали в імміграційних будинках або часто навіть під голим небом. Інколи вони очікували понад два місяці на корабель. Їх харчували гнилими макаронами.

Після тих страждань і невгод емігрантів приміщували на повільні вантажні кораблі. Ними перевозили з Сполучених Штатів Америки і Канади до Європи худобу, з Європи до США і Канади — західноукраїнських емігрантів. Це були старі, брудні, без вентиляції кораблі.

Емігранти спали на твердих, збитих з дощок, ліжках. Замість матраців на дошках була розстелена стухла солома. Люди вкривалися старим лахміттям.

Емігранти мусили при собі держати бляшане горнятко, миску, ложку і ніж. Їли прямо на палубі під голим небом. Харчі були низького сорту: несолена в лущинні картопля, сушені оселедці, хліб і чай.

Ніхто не дбав про санітарію. Солома на ліжках кишла від бліх і вошей. Внаслідок нечистоти часто вибухали на кораблях епідемії і косили збідованих емігрантів. Немовлята, не можучи знести морської хвороби, часто хворіли і вмирали. Трупні дітей на очах матерів кидали в океан. Тіла їхні рвали акули. Матері билися в розпуці за померлими дітьми. Деякі з них попадали в нервозний стан і божеволіли.

Цю страшну трагедію мандрювань українських емігрантів Іван Франко описав у вірші «Лист із Бразилії» [17, с. 226—229]:

*По морі ми плили без злих пригод,
Лиш хорував погано весь народ.*

*На морі вмерло дев'ять душ народу:
Їх замість погребу метали в воду.*

*Най Бог боронить від такої тьми,
Як матері ридали за дітьми,*

*Коли їх риби довгі, мов ті балки,
Зубаті, чорні, рвали на кавалки!*

Хата першого українця-переселенця в Канаді

У порту емігранти мусили переходити різні екзаменації — через так звані «кетл пен» (загороду для худоби). Новоприбулий мусив перейти через цілий ряд кімнат з залізними ґратами перед урядовцями. Вони ставили йому багато інквізиційних запитань. Після того наступала лікарська екзаменація. Це було дійсне пекло! В кого були червоні очі, того безпардонно відставляли набік, замикали в заґратовану клітку, щоб депортувати додому. Український селянин продав останній кусень поля, витратив всі гроші на шифкарту, залишив сім'ю без забезпечення, яка сподівалася, що він скоро надішле їй з Канади «багато доларів». Аж тут тобі грім з ясного неба — пригнали цупасом в село: обдертого, виснаженого, горем прибитого. Доробився! Збагатився в Канаді!

Але ж не завжди в емігрантів очі були червоні від трахоми. Часто в емігрантів були очі червоні від того, що вони стояли на палубі корабля і в їх обличчя дув сильний морський вітер. Однак це не могло переконати неблаганних лікарів — вони засуджували всіх емігрантів на депортацію, якщо побачили, що в них червоні очі. Бували випадки, що чоловікові дозволяли залишатись в Канаді, але його жінку депортували до краю, бо в неї були, можливо від плачу за рідним селом, червоні очі.

В перших роках еміграції такі випадки були досить часті.

Один з перших українських емігрантів Симон Паламарюк склав навіть на цю тему коломийки, що передавались з уст в уста серед переселенців [6, с. 47]:

*Ой, Канадо, Канадочко,
Яка ж ти зрадлива,
Не з одного господаря
Тут раба зробила.*

*Ой, Канадо, Канадочко,
Та й ти Манітобо,*

Щоб поставити хату в степу, треба очистити поле, а часом зрубати ліс

*Жиє в тобі руський нарід,
Як тая худоба.*

*У нас в краю по садочках
Скрізь пташки співають,
А в Канаді лиш комарі,
Як гади, кусають...*

*Ой тут влітку дні гарячі
І сонечко гріє,
На другий день мороз свисне,
Аж земля біліє.*

Кожен емігрант, який приїжджав до Канади, згідно з умовою, повинен був показати імміграційним властям в порті 25 доларів. Коли хто не міг показати цієї суми, його негайно арештовували, кидали в клітку і відсиляли до краю.

Усі ці емігранти, які щасливо перейшли «лікарську екзамінацію» і задовольняли своїми відповідями імміграційні власті, їхали переважно на Захід — в теперішню Манітобу, Саскачеван і Альберту. Там було багато необробленої землі. А вони пам'ятали, як їм говорили агенти, що кожен з них може стати на цій землі «багачем».

Поїзди з емігрантами мчали через онтарійські ліси, попри гори і озера. Де-не-де біля залізниці було видно халупу, збудовану з необтесаних кругляків, барак або землянку. З обох боків залізниці виднілись високі снігові замети. Українських емігрантів, які залишили в рідних селах чудові мальовничі краєвиди, охоплював сум і пригноблення через усе те, що вони побачили. Вони жалісно дивились крізь вікна і важко зітхали.

Малописьменний дяк Теодор Федик, що прибув до Канади 1905 р., у Вінніпегу видав «Пісні про Канаду» [6, с. 47; 8, с. 301]. Крім упорядника, у його виданні брали участь Д. Рараговський, Д. Макагон, Я. Кравець, І. Козак, П. Щерба. Популярність коломийок, що виразно повідали про тяжке життя перших поселенців у Канаді, про їхню тугу за рідним краєм, була така велика, що вже 1914 р. вийшло п'яте видання, а 1927 р. — шосте, під зміненою назвою «Пісні про Старий і Новий Край».

*Хто приїде до Канади,
Мусить бідувати,
Як не шуфлев при роботі,
То ліси рубати.*

13 жовтня 1912 р. львівський літературно-мистецький журнал «Неділя» надрукував вірш Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій» [19, с. 13]. Музику до вірша написав у 1914 р. Левко Лепкий.

*Чуєш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнуром
Журавлі в вирій.*

*Кличуть: кру, кру, кру,
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру.*

У хвилини суму й туги за рідним отчим краєм пісня завжди була на вустах українських поселенців Канади. Вони співали її повсюди: на копальнях, лісорозробках, забавах, весіллях, фестинах.

Емігранти збирались у гурти і співали пісень про рідні села. Їх сум і туга за рідним краєм збільшувались, коли вони, наприклад, в квітні приїздили до Вінніпегу і бачили довкола сніги в тій порі року, коли в Галичині закінчились вже весняні роботи, коли розквітли сади, коли сіножаті вкрились оксамитовими зеленими килимами.

А в додатку до всього того — все чуже: мова і звичаї. Куди повернешся, нікого ти не розумієш, ніхто тебе не розуміє. Таке пригноблююче враження робила Канада на початках на перших українських емігрантів.

У Вінніпегу емігрантів розміщували в імміграційному будинку. Тут вони жили цілими тижнями в антисанітарних умовах і щодня поштуркувані несовісними агентами. Коли не вистачало місця в імміграційному будинку, емігрантів розташовували в наметах, які будували за містом. Здавалось, що тут живуть погорільці або жертви страшною поведі.

У 1890-х рр., коли приїздили перші українські емігранти, в Канаді були великі простори необробленої землі в теперішніх степових провінціях — в Манітобі, Саскачевані і Альберті. Канадський уряд був зацікавлений у тому, щоб українські емігранти, «люди в кожухах», поселялись на тих територіях і перетворювали цілину і непрохідні ліси у благородні урожайні поля. Для цього він утворив земельні агентства, які мали за завдання заохочувати українських емігрантів поселюватись на так званих гомстедах (фермерська садиба) [7, с. 81].

Кожний емігрант, який мав більше 18 років, міг набути гомстед — ділянку землі в 160 акрів (2,5 акр — 1 га). Емігрант вносив 10 доларів вступної оплати і зобов'язувався жити на гомстеді найменше три роки. За цей час він мав збудувати хату, будинки для худоби, зорати щонайменше 30 акрів землі. Лише після виконання цих зобов'язань емігрант міг одержати право власності на землю. Деякі фермери не могли виконати цих зобов'язань і після кількарічної праці втрачали свої гомстеди [7, с. 80].

Найбільшими розподільними центрами українських емігрантів на гомстеди були Вінніпег, Страткона (теперішній Едмонтон).

Приїхавши до Вінніпегу або Страткони, українські іммігранти йшли до земельних агентств, склали 10 доларів, підписували зобов'язання і виїздили на гомстеди — 70, 80 і 100 миль від залізниці. Тоді в Канаді не було ще розгалуженої залізничної сітки. Не було, звичайно, й автомобільного транспорту. Єдиним транспортом була тяглова сила — коні і воли [7, с. 81].

Майже щодня виїжджали каравани українських іммігрантів з Вінніпегу в різні сторони — на гомстеди. Найнявши візника, український іммігрант зі своєю

Українці на будівництві доріг Канади

сім'єю і пожитками мандрував до Гімлі, Шол Лейк, Сифтон. Повільним, лінивим кроком просувались по малопрхідних дорогах воли. Три-чотири доби тривала ця тяжка подорож.

Прибувши на свій гомстед, український поселенець починав хазяїнувати. Він розташовувався табором у лісі. Будував зразу сяку-таку землянку для своєї сім'ї. А довкола — непроглядний ліс. Ні живої душі. Лише дикими голосами вили голодні вовки. Часто блукали сонні ведмеді.

Нелегко було українському поселенцеві починати господарювання: не було ні тягової сили, ні реманенту, ні знарядь праці, ні насіння.

Звичайно, в землянці не можна було довго жити — треба було братися до будови хати. І тоді всі працювали над збудуванням хати — чоловіки, жінки і діти. Зрубували дерево, двигали на плечах кругляки, збивали їх цвяхами, ліпили глиною стіни, накривали мохом і дерням дах. Мозольна це була робота. А тут ще в'їдливі комарі. Вони купами насідали на обличчя і смоктали кров у виснажених працюючих та виморених голодом людей.

Збудувавши хату, український поселенець залишав на господарстві сім'ю, а сам ішов на заробітки до фермерів-багачів, на будову залізниць, на лісорозробки. Ішов інколи пішки по 100—200 миль

Члени читальні «Просвіти». Саскачеван, 1910 р.

(1 миля рівняється 1601 метрові) мочарами і лісами. Адже треба було підробитися, щоб можна було вдержати сім'ю, купити коня або вола, сільськогосподарський реманент [7, с. 81].

Жінки і діти, які залишались на господарстві, корчували ліс. Треба ж було до трьох років, згідно з підписаною умовою, виробити 30 акрів землі. Від сходу до заходу сонця вони рубали ліс, корчували пні, вибирували каміння. Часто доводилось працювати в голоді: не вистачало ні хліба, ні картоплі, ні молока. А коли знайшовся якийсь долар, то нелегко було дістати харчі — треба було йти за ними пішки баюрами 30—40 миль [7, с. 82].

Заробивши кільканадцять доларів, гомстедовець купував вола або, в кращому разі, шкапину, і починав фермерувати. Інколи чоловік і жінка впрягались у борони і волочили свої акри. Зоравши декілька акрів, український фермер засівав жито, садив картоплю, щоб можна було прожитись через зиму на власних харчах. Було великим щастям для сім'ї, коли зародило, коли не вибив град, коли не знищив мороз.

Влітку знову залишав сім'ю і мандрував на заробітки. Вистоював цілими днями під біржею праці у Вінніпегу. Але ніхто його не наймав. Нікому він не був потрібен. Голодний і без цента в кишені ловився тягаревого поїзда і зайцем їхав на даху вагона або на буфері сотні миль до Саскачевана на жнива. Дехто з таких мандрівників не повертався до своєї сім'ї — скотився з даху вагона, і залізні колеса пошматували його на манітобських або саскачеванських преріях.

З року в рік пробивались такими заробітками українські гомстедовці. А сім'я залишалась на фермі і корчувала ліс, акр за акром збільшувала оброблену землю.

І треба визнати, що, переборюючи всі труднощі, українські поселенці встановлювали свої господарства, поправляли своє життя. Їм все ж таки краще жилося, ніж в Галичині, в Закарпатті або на Буковині в наймах у поміщика або куркуля.

Але як тільки фермер почав «підроблятися» завдяки величезним і напруженим зусиллям, до нього з'являлись різні агенти. Вони настоювали, щоб фермер купив плуг, борону, сівалку, жниварку. Вони пропонували нібито легкі умови сплати. Чому ж не купити? Зрештою, що може зробити людина на цій дикій землі, коли весь час буде робити вручну? І фермер купував у кредит: підписував зобов'язання сплачувати в призначені строки рати. Він сподівався, що гарно зародить, буде власний хліб, буде й чим заплатити борг з процентами.

Але часто фермери не могли заплатити своїх рат, бо не мали сподіваних доходів із своїх ферм: або вибив град збіжжя, або мороз знищив урожай, або посуха спалила засів. А проценти по боргах росли з року в рік. Часто не було хліба і насіння на новий посів.

Вже у 1901 р., згідно з урядовими даними, в Канаді налічувалось 5682 українці. Ця цифра могла бути більшою, якщо взяти до уваги, що частина українців у той час проходила під національністю австрійців, поляків тощо. Зрештою, можна з певністю твердити, що загальна кількість українців не перевищувала 6 тисяч.

Виходячи з названої цифри, бачимо такий розподіл їх по провінціях: Квебек — 6, Онтаріо — 31, Манітоба — 3894, Саскачеван — 1094, Альберта — 634, Британська Колумбія — 23 чоловіки [16, с. 67]. Таким чином, у 1901 р. близько 99 процентів українських іммігрантів розселялися у преріях, тобто в провінціях Манітоба, Саскачеван і Альберта.

Більшість поселенців були вихідцями з західних земель України, що були в той час окуповані Австро-Угорщиною. З 1893 р. українські поселенці в Канаді були «австрійці», про що у той час писала місцева преса. Назва «галичани» вперше з'явилася в калгарському часописі 1897 р. і була особливо поширена в Канаді. 1898 р. приніс назву «русини» і її часто зустрічаємо у пресі до 1918 року. Назву «українці» вперше подано в часописах 1915 р. Її все частіше вживають із кожним роком, а в 1919 р. вона стає єдиною, що об'єднує поселенців, свідомих свого національного походження.

Корчучучи ліси, приготавляючи ґрунти для поля, українці культивували дикі землі й давали своїм поселенням, озерам, річкам, переправам і мостам українські назви. У Канаді найдавнішу українську назву має село Хортиця [16, с. 71].

Українські назви поселень, місцевостей, озер та рік, будучи в ужитку, засвідчувались в офіційних урядових документах, попадали на мапи, в різні довідники, а також проникали в місцеві часописи. Поступово їх визнавали.

Першим, хто писав про українські місцеві назви, був Михайло Кумка, журналіст і письменник. Його стаття «Околиці і школи, названі українськими іменами в Канаді», надрукована в календарі Українського голосу за 1937 рік. Він зазначає, що разом у трьох провінціях в Манітобі, Саскачевані та Альберті «є 54 назви станцій, або пошт, і 120 назв шкіл, які є названі українськими іменами» [6, с. 365].

Згідно з М. Кумкою, в Альберті було тоді з українськими назвами 20 пошт (у т. ч. станцій) і 23 школи — разом 43: пошти — Боян, Василь, Завалє, Іспас, Красногора, Лужани, Ланюк, Мазепа, Мирнам, Новий Київ, Пакан, Слава, Снятин, Стрий, Стубно, Федора, Шалька, Шандро, Шипинці; школи — Буковина, Бойківщина, Дніпро, Дністер, Згода, Завалє, Коломия, Київ, Кіцмань, Мирославна, Мазепа, Параскевія, Прут, Лімниця, Рутенія, Радимно, Станиславів, Січ, Снятин, Стрий, Топорівці, Угринь, Україна, Федора, Шандро, Цінева. Понад 130 українських назв різних місцевостей в Канаді перенесено з України і вони стали загальноканадськими [8, с. 324].

Велику роль в агітації за кордон еміграції із західноукраїнських земель відіграв Йосип Олесків. Виходець із родини священика, він навчався в університетах Львова та Ерфурта, був фахівцем у галузі ботаніки, сільського господарства та політичної економії. Й. Олесків ставив за мету допомогти населенню Галичини вибратись із злиднів та поневірянь. І вихід вбачав у широкомасштабній еміграції саме до Канади — країни з величезною кількістю вільних земель, природою та кліматом, дуже схожими з умовами України. Бралися до уваги й тамтешні політичні свободи. Використовуючи матеріали, надіслані йому міністерством внутрішніх справ Канади, Й. Олесків написав і в 1895 р. опублікував через товариство «Просвіта» у Львові

Інститут імені Тараса Шевченка у Вінніпегу

брошуру «Про вільні землі». У ній він описав Канаду, її географію, економіку, склад населення та державний лад. З брошури українці довідалися, зокрема, про те, що канадський уряд надає переселенцям у степових провінціях земельні наділи за символічну плату — 10 доларів.

Й. Олесків заснував Комітет допомоги емігрантам. Того ж 1895 року була опублікована і друга його брошура — «Про еміграцію» [8, с. 38].

Любомира Василечко, яка нині проживає у США, в своїй книзі «Літопис Ціневи» пише: «Першим до Канади подався Семен Максимонько з родиною в 1903 році. Через кілька років до нього прибув його син Олекса. Вже на той час Олекса був досить освіченим. Добре знав польську, німецьку мови, історію, географію. Мав «Кобзар» Шевченка та багато інших книжок. Із ним виїхала родина Голубовського» [3, с. 106].

Спочатку цінівські люди прибували на канадські ферми в Манітобі, Саскачевані, Альберті. Пізніше поселялися в індустріальному Торонто. В 1913 р. залишила рідну землю Павліна Голубовська, якій тоді було лише 16 років. В далеку дорогу вона взяла з собою на згадку згорток домотканого полотна. Берегла його в Канаді, як дорогий скарб, що нагадував їй родину, село та маму, з якою вибілювали полотно біля річки Дуба. Більше як півстоліття вона зберігала цей свій скарб, а відтак передала до Цінівського історико-краєзнавчого музею, коли відвідувала свою родину [3, с. 107].

А скільки залишилося в Канаді українських робітників інвалідами праці! В перших роках, коли приїздили українські емігранти до Канади, не було за-

Хор «Боян» при Українському Народному Домі в Едмонтоні, диригент Ю. Цукорник

конів про відшкодування для інвалідів праці. Робітники-інваліди жили у великій нужді. А коли такий робітник-інвалід мав ще велику сім'ю — всі вони помирали з голоду.

Коли робітника покалічило і він був не здібний до праці, його викидали з заводу або шахти без будь-якого відшкодування. Капіталісти викидали такого робітника з компанійної халупи на вулицю. Лише самі робітники допомагали своєму товаришеві по праці в біді добровільними жертвами.

Про ці часи галичани створили багато віршів і пісень. В них розповідається про те, як вони приїхали до Канади, як їх обманули, як їх визискували.

*Пишу листа у Карпати: «Треба ся вертати,
Бо прийдеться на чужині навек погизати».
Будь проклята, Канадочко, Канадо-небого,
З Гуцульщини задурила хлопця молодого.
Будь проклята, Канадице. Дуже ти зрадлива,
Не одного гуцулика жebraком зробила.
Ой гадали наші люди, що будуть панами,
а вони тут без роботи ходять із торбами.
Ой улітку дні гарячі, а ночі студені,
Через то-то наші люди ходять засмучені... [13, с. 160].*

Українські робітники і фермери з самого початку свого поселення робили великий вклад у розбудову Канади. Ми сьогодні подорожуємо швидкісними поїздами у комфортабельних вагонах по всеканадських магістралях. Пам'ятаймо, що багато миль цих залізниць були збудовані першими українцями. Це ж вони платили своїм життям під час пробивання тунелів в скелястих горах. Вони працювали по 10—12 годин на добу за низьку заробітну плату і в нестерпних умовах.

Коли приїздили перші українські емігранти, то Вінніпег був маленьким дерев'яним містечком, а Едмонтон зовсім не було — стирчало декілька самотніх халуп. А сьогодні це великі міста із сотнями тисяч населення, висотними будинками, прекрасними широкими вулицями, гарними парками, швидкісним транспортом, справними водопроводами. Хто ж будував і розбудовував ці міста? Це були перші українські поселенці в Канаді. Вони своїми мозолястими руками піднімали будинки на Портеджевеню у Вінніпегу, розширювали Джеспер вулицю в Едмонтоні, прокладали водопроводи в Саскатуні...

Не було ні однієї галузі промисловості, де б не працювала найбільша кількість емігрантів, в якій не зробили б українці в той час свого великого вкладу: в гірничій, металургійній, залізничній, будівельній, текстильній, взуттєвій, хімічній, меблевій, тютюновій, рибальській.

Через чверть століття невтомної праці українські емігранти зробили величезний поступ, перемінивши дикі ліси та степи на врожайні ниви. Яр Славутич пам'яті перших українських поселенців присвятив збірку віршів «Завойовники прерій», яка звучить як гімн трударям, кому покорялася цілинна земля. Українські поселенці, що прибули на дикі прерії, на кускуваті простори, перетворювали їх у пухку ріллю.

*Не загарбники з дальніх імперій,
Не кортези з минулих віків,—
Тут пройшли завойовники прерій...*

*І злітали, спрагливі причалу,
Золотими крильми врожаї.
Слава й честь українському ралу,
Що відкрило канадські краї!..*

*Ваші руки на славу Канаді
Торували шляхи крізь гілля.
Хай не стане вам плуг на заваді,
Хай лягає вам пухом земля! [12, с. 177].*

Важливою складовою частиною зв'язків українських поселенців з Україною були стосунки з церквою. У 1897 р. греко-католицький священнослужитель Нестор Дмитрів із США першим відвідав українські околиці в Канаді, відправляючи богослужіння в Трембовлі, Стюартборні, Едмонтоні, Форт-Саскачевані, Ребіт Голлі та Една-Стар. Але Ватикан не хотів дати дозволу на окрему греко-католицьку парафію: вимагав, щоб

українські поселенці перейшли під певний контроль римо-католицької церкви [7, с. 88].

І. Бодруг і І. Негрич стали першими українцями — студентами богословських студій, що відкрились у Манітобському університеті у Вінніпегу. Вважають, що це були взагалі перші українські студенти в Америці.

Лише в 1902 р. митрополит А. Шептицький направив до Канади трьох постійних українських священнослужителів з ордену василіан, що розмістились у місцевості Мондейр (поблизу Едмонтона). 1910 р. він сам здійснив двомісячну поїздку по країні від Монреалю до Ванкувера, обіцяючи парафіянам поліпшення справи богослужіння [16, с. 22].

Українські громадські активісти часто звертали увагу широких кіл на питання зверхнього ставлення до українських іммігрантів, нехтування їхніми потребами та інтересами. Згаданий І. Бодруг заявив на пресвітеріанському Генеральному соборі в Торонто в червні 1905 р.: «Ви не знаєте нашого народу, не знаєте його історії і не цікавитеся нею. Ви судите так, як його бачите: в подертій одежі з домашнього прядива, в кожухах домашньої виправи шкір овечих. Ви не знаєте причини, чому мій нарід, на прохання вашого правительства, тисячами приїздить в Західну Канаду і забирає в посідання такі землі, з котрих ваші іммігранти давно повтікали. А мій нарід — це ваші сусіди і в будучині разом з вами створять нову державу» [6, с. 117]. Палкий заклик до порозуміння і співчуття мав добрий резонанс: того ж вечора заможні пресвітеріани зібрали понад 30 тис. доларів на українську бурсу у Вінніпегу. Трохи згодом в окрузі було зібрано ще 25 тис. доларів на створення учительських курсів у Манітобі. Ті заклади діяли до 1911 р., готуючи щороку близько 30 українських учителів.

Чи не найбільша спадкоємність і потяг до розвитку зв'язків із старим краєм спостерігалася в галузі освіти. Адже для українських поселенців було дуже важливо адаптуватися до нових умов, опанувати англійську мову і не втратити своїх духовних цінностей, передати їх молодому поколінню. Одним з мотивів еміграції вважалось бажання батьків забезпечити нормальне життя і освіту своїм дітям, які подекуди становили близько половини іммігрантів.

Наприкінці XIX ст. в Манітобі вже була введена двомовність, яка полягала у вживанні у школах

Хор Українського Народного Дому, диригент Євген Турула, Вінніпег, 1927 р.

паралельно з англійською також іншої мови, якщо нею розмовляли понад 10 учнів. У більшості своїй неписьменні українські поселенці воліли, щоб їхні діти опанували як англійську, так і українську мови. Спочатку вони організовували шкільні класи у своїх будинках. Помітною перешкодою було незнання вчителями англосаксонського походження ні мови, ні потреб учнів-українців. Крім того, до українських шкіл направлялися вчителі нижчої кваліфікації. Виникла гостра потреба у вчителях української мови. За оцінками, у 1904 р. шкільна організація охоплювала лише десятку частину місцевостей, і близько 4 тис. українських дітей опинилися поза школою. З метою розв'язання проблеми в Манітоба Коледж було налагоджено підготовку таких учителів. Справа поліпшилась, коли серед зростаючого припливу іммігрантів виявилися люди з гімназичною освітою, які могли брати участь у викладанні української мови. В процесі навчання використовувалися підручники, привезені з Галичини.

Перша публічна школа для українців відкрилася в 1898 р. в місцевості Стюартборн (Манітоба), згодом їх було декілька під такими назвами, як «Шевченко», «Франко», «Хмельницький», «Буковина», «Галичина», «Косів», «Теребовля» та ін. У 1904 р. в українських поселеннях вже налічувалось 40 шкіл, з них 22 — в Манітобі. З 1911 р. в Альберті і Саскачевані, а з 1913 р. в Манітобі в початкових школах використовувались українсько-англійські читанки, опубліковані провінційними урядами [8, с. 138].

Суспільно-політичне і культурне життя українських поселенців почалось уже в першій декаді еміграції. Переважна більшість емігрантів була мало-

Яр Славутич у своєму кабінеті, 2000 р.

грамотна або зовсім неписьменна. Проте серед них вже були люди, які цікавились суспільно-політичними проблемами, були членами або прихильниками читалень товариства «Просвіта» чи Товариства імені Михайла Качковського.

Уже перші переселенці привозили до Канади не тільки молитовники, а й твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Драгоманова, Михайла Павлика, Юрія Федьковича.

Звичайно, перші українські іммігранти, які працювали на сезонних роботах у багатих фермерів чи на будівництві залізниць, практично не мали можливості займатись будь-яким громадським життям. Лише згодом, в кінці XIX ст., коли вже у великих містах Західної Канади (Вінніпегу, Едмонтоні, Ванкувері) утворились так звані «українські колонії», виникли осередки суспільно-політичного і культурного життя. Тоді ж утворились такі дві «українські колонії» і у фермерських селищах.

Спочатку організувались місцеві читальні, яким присвоювали імена видатних українських письменників і громадських діячів — Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Драгоманова, Михайла Павлика. Пізніше ці читальні, зокрема імені Тараса Шевченка, стали важливими осередками поширення письменства та культури.

Слід мати на увазі, що в часи, коли почалась еміграція в Східній Галичині, діяла Русько-Українська Радикальна Партія (1890), засновником якої були Іван Франко, Михайло Павлик, Євген Левицький, Северин Данилович. Отже, серед українців, які емі-

грували в останній декаді XIX ст. до Канади, були члени й прихильники Русько-Української Радикальної Партії. Такими були Кирило Геник, Іван Бодруг, Іван Негрич з села Березів Нижній на Гуцульщині, звідси й називали їх «Березівською трійцею». Саме вони відіграли важливу роль у розгортанні суспільно-політичного і культурного життя серед поселенців. Один з них, Кирило Геник, був особистим другом Івана Франка і підтримував з ним листування, живучи вже в Канаді [8, с. 43].

У 1903 р. у Вінніпегу була організована читальня імені Тараса Шевченка, яка розмістилася в хаті Кирила Геника. Цей перший український культурно-освітній осередок розгорнув досить жваву діяльність. Відразу ж до читальні вступило 30 членів, з кожним місяцем число їх збільшувалось. Читальня встановила зв'язок з Михайлом Павликом. На одних із зборів, після заслухання промови Кирила Геника, було вирішено надіслати Михайлові Павлику десять доларів, щоб він «зайнявся вибранням відповідних книжок для поступу народу». При читальні діяла Українська народна бібліотека, названа на честь Великого Кобзаря.

Першого травня 1904 р. в залі читальні імені Тараса Шевченка було влаштоване свято на честь Великого Кобзаря. Через два тижні, 14 травня, у залі читальні була влаштована театральна вистава. Аматори ставили п'єсу Г. Цеглинського «Аргонавти». Це була перша українська театральна постановка [8, с. 175].

У жовтні 1906 р. було створено Товариство імені Тараса Шевченка. З ним об'єдналась читальня імені Кобзаря. При Товаристві Українська вільнодумна федерація влаштовувала театральні вистави. Тут же відбувся і перший з'їзд українських вчителів. Наукове товариство відкрило в своєму залі українсько-англійську школу для членів і прихильників товариства.

Чех Франтішек Доячек у листопаді 1905 р. започаткував у Вінніпегу «Руську книгарню», яка поширювала українські книжки, серед яких були твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Федьковича, Василя Стефаника, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Михайла Павлика, Михайла Драгоманова. У 1914 р. в зв'язку із 100-річчям з дня народження Т. Шевченка «Руська книгарня» випустила серію книжечок — «Шевченківську бібліотеку». Окремим виданням вийшов «Кобзар» [8, с. 137].

Селяни-хлібороби, що осіли на фермах, ремісники, що осіли в містах, і робітники, — це ті категорії українського населення, що стали основою канадійських українців на початках їхнього поселення в Канаді. За ними пішли священники і вчителі, що виконували духовну місію, задовольняючи релігійні та культурно-освітні потреби для свого народу на новій землі. Нарешті появляються й перші українці з університетськими дипломами: учителі, лікарі, адвокати, агрономи, фармацевти, стоматолози: Орест Жеребецький, Григорій Новак, Ярослав Арсенич, Кирило Продан, Михайло Лазечко, Манолій Мігойчук. Постають дві головні церкви: греко-католицька і православна. Засновано товариства «Просвіта» і «Рідна школа», Інститути Петра Могили і Михайла Грушевського, учительський семінар в Прендоні, бурса ім. А. Коцка. Це ті перші шкільні заклади, де виховувались українські діти й молодь в Канаді [8, с. 182—183].

Українська спільнота в Канаді відзначила вікопомну подію — 120-ліття перебування на новій землі. 7 вересня 1891 р. селяни із села Небилів на Бойківщині Іван Пилипів та Василь Ілиняк прибули до порту Квебек, поклавши тим самим початок масовій українській еміграції до Канади.

Минали дні, місяці, роки. Справжня трудова еміграція західноукраїнських земель знайшла своє майбутнє у далекому заокеанському краї. Не розпорошилася нація, як дехто сподівався, а перенесла свої традиції, тепло рідного краю у далекі Землі, за океан.

Там функціонують численні українські музеї, бібліотеки й архіви. Зокрема, в Саскатуні — Український музей Канади з філіалами в Едмонтоні, Вінніпезі й Торонто; у Вінніпезі — Український культурний та освітній центр; в Едмонтоні — Український канадський архів та Музей Альберти. Кілька аналогічних закладів є при двох релігійних конфесіях. Українські фонди є в Національному музеї людини й Національному архіві Канади в Оттаві. Неподалік Едмонта 1976 р. відкрито етнографічний музей «Культурна спадщина українського села» [4, с. 68].

Зараз у Канаді виходить понад 20 україномовних газет. Найбільш популярні з них: «Український голос», «Канадійський фермер», «Вільний світ», «Гомін України», «Новий шлях» «Українські вісті». Товариство об'єднаних українців Канади видає газету «Життя і слово». Діють кілька українських видав-

ництв: «Гомін України», «Добра книжка», «Нові дні», «Новий шлях», наукові видавництва при Торонтському університеті та Канадському інституті українських студій тощо.

Помітне місце у науковому житті Канади займають українські вчені. У дванадцяти університетах читаються курси з україністики. Із 1977 р. при Альбертському університеті діє Канадський інститут українських студій, яким упродовж десятиліть керував відомий історик, доктор Богдан Кравченко. Інший центр українознавства заснований у березні 1979 р. при Торонтському університеті.

На завершення слід підкреслити, що незнищеність українського етносу могутньо проявилася в еміграції. Взавши із собою духовну самобутність батьківського краю, українець плекав його на чужині. Більшу увагу традиціям приділяла трудова сільська еміграція як творець і носій етнокультурних традицій, які започаткували в Канаді Іван Пилипів та Василь Ілиняк.

Розповідь про перших українських поселенців, які виїхали у далекий світ — за океан — хочеться закінчити словами поета Миколи Тарновського [4, с. 71—72]:

*Вас не забудуть люди у віках,
Згадають тепло вас колись онуки,
Що ви так славно прокладали шлях,
Що здобували все це ваші руки!
Хвала за світлий подвиг трудовий,
Хвала за працю, хай лунає трічі!
Держить високо прапор бойовий
Борці, творці, славетні будівничі!*

1. Білецький Л. В своїй хаті своя правда і сила і воля / Л. Білецький // Літопис Українсько-Канадійського 60-ліття. Пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Вінніпегу. — Вінніпег, 1951. — С. 3—24.
2. Бордуляк Т. Бузьки / Т. Бордуляк // Українська новелістика кінця XIX — початку XX ст.: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі). — К. : Наукова думка, 1989. — С. 239—241.
3. Василечко Л.А. Літопис Ціневи: Минуле і сьогодення / Л.А. Василечко. — Львів : Тиса, 2009. — 190 с.
4. Василечко Л. У далекий світ — за океан / Л. Василечко // Берегиня. 2011. — № 3. — С. 59—72.
5. З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади. — Ужгород : Карпати, 1981. — 464 с.
6. Західноканадський збірник. Частина друга / упорядкував Яр Славутич. — Едмонтон, 1975. — 383 с.

7. Кравчук П. На канадській землі / П.І. Кравчук. — Львів : Кн.-журн. вид-во, 1963. — 394 с.
8. Марунчак М. Історія українців Канади / М. Марунчак. — Вінніпег, 1991. — Т. 1. — 463 с.
9. Осадчук С.І. Колиско моя, Небилове рідний... / С.І. Осадчук. — Брошнів : Таля, 2007. — 86 с.
10. Рильський М.Т. Українцям Канади / М.Т. Рильський // Вибрані твори : у 2 т. — К. : Українська енциклопедія, 2005. — Т. 2. — С. 320—321.
11. Славутич Яр. Туга (І. Пилипів, 1891 р.) / Яр Славутич // Зібрані твори: 1938—1978. — Едмонтон, 1978. — 408 с.
12. Славутич Яр. Пам'яті перших українських поселенців / Яр Славутич // Зібрані твори: 1938—1978. — Едмонтон, 1976. — 408 с.
13. Співанки-хроніки. — К. : Наукова думка, 1972. — 557 с.
14. Стефаник В. Для дітей / В.С. Стефаник // Громадський голос. — 1899. — 24 квітня.
15. Стефаник В. Камінний хрест / В.С. Стефаник // Кленові листки. Новели. — К. : Дніпро, 1966. — 277 с.
16. Сторіччя українського поселення в Канаді. — Вінніпег, 1991. — 131 с.
17. Франко І. Лист із Бразилії / І. Франко // Франко І.Я. Твори : в 3 т. — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1. — С. 226—229.
18. Франко І. Коли почуєш, як в тиші нічний... / І. Франко // Франко І.Я. Твори : в 3 т. — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1. — С. 224.
19. Чоповський В.Ю. Культурно-освітня діяльність українських січових стрільців / В.Ю. Чоповський // Народна творчість та етнографія. — 1992. — № 3. — С. 8—18.
20. Чоповський В.Ю. Бойківщина: відгомін століть: Минуле і сучасне Бойківського краю / В.Ю. Чоповський. — Львів, 2009. — 225 с.

Vasyl Chopovsky

«OH BROTHER, ARE YOU LISTENING...»
(In 120th anniversary of Ukrainian settlement in Canada)

The article has brought a narration on life and creative activities by Canadian Ukrainians since the time of their settlement in the late XIX c. The author has paid especial attention upon revitalizing of national traditions and native language as well as of spiritual historio-cultural heritage of Ukraine by Ukrainian citizens of Canada.

Keywords: Canada, Galicia, Ukrainian emigration, Galicians, settlements, M. Pylypiv, V. Ilyniak, Yar Slavutych

Василий Чоповский

«СЛЫШИШЬ, БРАТ МОЙ...»
(К 120-летию украинского поселения в Канаде)

В статье рассказывается о жизни и творческой деятельности канадских украинцев со времени их поселения в конце XIX ст. Автор обращает внимание на возрождение украинскими гражданами Канады национальных традиций, родного языка, духовного и историко-культурного наследия Украины.

Ключевые слова: Канада, Галичина, украинская эмиграция, галичане, поселения, М. Пыльпив, В. Ильняк, Яр Славутич.